

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکز

دانشکده هنر و معماری / گروه شهرسازی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش : طراحی و برنامه ریزی شهری و منطقه ای

عنوان:

بررسی کیفیت فضاهای عمومی شهری حاصل از بازآفرینی محیط های

طبیعی درون شهرها (نمونه موردی: بوستان نهج البلاغه)

استاد راهنما:

سرکار خانم دکتر شهیندخت برق جلوه

استاد مشاور:

دکتر آتوسا مدیری

پژوهشگر:

نیما صیاد

۱۳۸۹ زمستان

تقدیم به آنان که قلم و زبانم از سپاس گزاری الطافشان قاصر است:
پدر بزرگوارم و مادر مهربانم

تشکر و قدردانی:

خدای را شاکرم که هر چه هست از اوست.

اکنون که کاروان علم به منزلگاهی دیگر رسیده است بر خود واجب می دانم از تمامی عزیزانی
که مرا در انجام این مهم یاری کرده اند تشکر کنم.

از خانواده ام، که در تمام مراحل زندگی پشتیبان و مشوق من بوده اند کمال تشکر را می نمایم.

از استاد راهنمای دانشمندم، سرکار خانم دکتر شهیندخت برق جلوه، که بی دریغ مرا از دریای
علم خویش بهره مند نموده اند به پاس راهنمایی های ارزنده شان در این پژوهش سپاسگزارم.

از استاد مشاور گرانقدرم، سرکار خانم دکتر آتوسا مدیری، که شاگردی ایشان مایه مبارات من
است به پاس زحماتشان در این پژوهش سپاسگزارم.

از تمامی اساتیدی که تا کنون افتخار شاگردیشان را داشته ام و تمامی دوستان و عزیزانی که در
انجام این پژوهش یاریگرم بوده اند کمال تشکر را دارم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب نیما صیاد دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۷۰۸۵۱۷۰۴۰۰ در رشته طراحی و برنامه ریزی شهری و منطقه ای که در تاریخ ۳۰/۱۱/۸۹ از پایان نامه خود تحت عنوان: بررسی آثار تبلیغاتی هنرمندان نقاش اروپا در سده بیستم با کسب نمره ۲۵/۱۹ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
- ۲- این پایان نامه قبل از دریافت هیچ مدرک تحصیلی هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: نیما صیاد

تاریخ و امضا:

بسمه تعالی

در تاریخ : ۸۹/۱۱/۳۰

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم/ آقای الهه سادات آل یسن از پایاننامه خود دفاع نموده و با
نمره ۱۹/۲۵ به حروف نوزده و بیست و پنج صدم و با درجه عالی مورد تصویب قرار
گرفت.

امضاء استاد راهنمای

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱

فصل اول: کلیات

۱_۱ بیان مسأله تحقیق	۴
۱_۲ ضروریت و اهمیت انجام تحقیق	۵
۱_۳ اهداف تحقیق	۷
۱_۴ سوالات تحقیق	۷
۱_۵ مراحل و روش تحقیق	۷
۱_۶ گردآوری اطلاعات	۹
۱_۷ نمونه موردی پژوهش	۹
۱_۸ مرور ادبیات و سوابق تحقیق	۱۰
۱_۹ مشکلات تحقیق	۱۱

فصل دوم: مبانی نظری

مقدمه	۱۲
۲_۱ کلید واژگان پژوهش	۱۲
۲_۲_۱ محیط طبیعی	۱۴
۲_۲_۲ فضای عمومی	۱۵
۲_۲_۳ کیفیت	۱۹
۲-۲ لزوم بازآفرینی محیط های طبیعی	۲۰

۲۲	۳-۲ کارکرد های فضاهای عمومی
۲۶	۴-۲ تمیز فضای عمومی با کیفیت
۳۲	۱_۴ الگوی PPS
۳۴	۲_۴ الگوی تمیز کیفیت فضاهای عمومی رفیعیان و سیفایی
۳۵	۲_۴_۳ الگوی حالات مختلف انسانی اپلیارد
۳۶	۲_۴_۴ الگوی سلسله مراتب جان لنگ
۳۷	۲_۴_۵ الگوی مکان کانتر
۳۸	۲_۴_۶ الگوی حس مکان پانتر
۳۸	۲_۴_۷ الگوی مکان پایدار گلکار
۴۰	۲_۴_۸ الگوی CABE Space
۴۳	۲_۴_۹ الگوی پایداری اجتماعی_فضایی مقصودی
۴۴	۲_۵ محیط پایدار_پایداری سیمای سرزمهین
۴۹	۲_۶ تجربیات جهانی
۵۰	۱-۶-۲ پروژه بازآفرینی چئونگ گی چئون
۵۵	۲-۶-۲ پارک سئو نیو دو
۶۱	۲-۶-۳ دهکده هزاره گرینویچ لندن
	۲_۷ تلفیق نظریه ها در ارائه الگویی برای بررسی کیفیت فضاهای عمومی حاصل از بازآفرینی محیط های طبیعی درون شهری
۶۸	۲_۷_۱ کیفیت عملکردنی
۷۲	۲_۷_۲ کیفیت اجتماعی
۷۳	۲_۷_۳ کیفیت تجربی_زیبایی شناختی
۷۴	۲_۷_۴ کیفیت اکولوژیکی_محیط زیستی
۷۶	

۸_۲ جمع بندی.....

فصل سوم: متداولوژی

۸۳	مقدمه .....
۸۳	۱_۳ مراحل تحقیق.....
۸۴	۳_۱ روش تحقیق.....
۸۴	۳_۲ روش گردآوری داده ها.....
۸۵	۳_۱_۳ جامعه آماری .....
۸۶	۳_۱_۳ تحدید جامعه آماری.....
۸۶	۳_۱_۵ روش نمونه گیری .....
۸۷	۳_۱_۶ روش تحلیل اطلاعات.....
۸۹	۳_۲ فرآیند تحلیل شبکه ای یا ANP Analytic Network Process
۹۴	۳_۳ روایی تحقیق .....
۹۵	۳_۴ پایابی تحقیق .....
۹۶	۳_۵ جمع بندی.....

فصل چهارم: بررسی نمونه موردی (بوستان نهج البلاغه)

۹۹	مقدمه .....
۹۹	۴_۱ معرفی محدوده مورد مطالعه .....
۱۰۳	۴_۲ بررسی کیفیت فضای بوستان نهج البلاغه .....
۱۰۳	۴_۲_۱ کیفیت عملکردی.....
۱۰۳	۴_۲_۲_۱ معیار فعالیت پذیری .....

۱۰۶	۲_۱_۲_۴ معيار انعطاف پذيری
۱۰۸	۳_۱_۲_۴ معيار راحتی
۱۱۱	۴_۱_۲_۴ معيار دسترسی
۱۱۷	۴_۱_۲_۵ معيار توجه به اسناد بالادرست
۱۲۰	۴_۲_۲_۴ کيفيت اجتماعي
۱۲۰	۱_۲_۲_۴ معيار امنيت
۱۲۲	۲_۲_۲_۴ معيار اجتماع پذيری
۱۲۴	۳_۲_۲_۴ معيار مشارکت مردمي
۱۲۵	۴_۲_۳_۴ کيفيت تجربی-زیبایی شناختی
۱۲۶	۱_۳_۲_۴ معيار زیبایی
۱۲۸	۲_۳_۲_۴ معيار هویت
۱۳۰	۳_۳_۲_۴ معيار غنای حسی
۱۳۲	۴_۲_۴_۴ کيفيت اکولوژيکی- محیط زیستی
۱۳۲	۱_۴_۳_۴ معيار پاکيزگی
۱۳۳	۲_۴_۲_۴ معيار توجه به اکولوژی
۱۳۳	۱_۲_۴_۲_۴ اقلیم خرد
۱۳۸	۲_۴_۲_۴_۲_۴ خاکشناسی
۱۳۹	۳_۲_۴_۲_۴_۲_۴ شکل زمین، شیب ها، لغزش و رانش و وضعیت تکتونیکی
۱۴۰	۴_۲_۴_۲_۴_۲_۴ گونه های زیستی
۱۴۱	۵_۲_۴_۲_۴_۲_۴ محیط آبی
۱۴۲	۳_۴_۲_۴_۲_۴ معيار دوام
۱۴۴	۴_۴_۲_۴_۲_۴ معيار مصرف بهینه منابع و انرژی

۱۴۵	۴_۳ بررسی کیفیت بوستان نهج البلاعه به روش ANP
۱۴۶	۴_۳_۱ ساخت مدل
۱۴۷	۴_۳_۲ مقایسات زوجی
۱۶۰	۴_۳_۳ تشکیل ابر ماتریس ناموزون و موزون
۱۷۰	۴_۳_۴ الوبت بندی نهایی
۱۷۶	۴_۴ جمع بندی

فصل پنجم : جمع بندی و نتیجه گیری

۱۷۸	مقدمه
۱۷۸	۱_۵ جمع بندی و نتیجه گیری
۱۸۱	۲_۵ پیشنهادات و راهکارها
۱۸۱	۱_۲_۵ معیار فعالیت پذیری
۱۸۲	۲_۵ معیار انعطاف پذیری
۱۸۴	۳_۲_۵ معیار راحتی
۱۸۵	۴_۲_۵ دسترسی
۱۸۶	۵_۲_۵ معیار توجه به اسناد بالادست
۱۸۷	۶_۲_۵ معیار اجتماع پذیری
۱۸۷	۷_۲_۵ معیار امنیت
۱۸۸	۸_۲_۵ معیار مشارکت مردمی
۱۸۹	۹_۲_۵ معیار زیبایی بصری
۱۸۹	۱۰_۲_۵ معیار هویت
۱۹۰	۱۱_۲_۵ معیار غنای حسی

۱۹۰	۱۲_۲_۵ معیار پاکیزگی
۱۹۱	۱۳_۲_۵ معیار توجه به اکولوژی
۱۹۲	۱۴_۲_۵ معیار دوام
۱۹۲	۱۵_۲_۵ معیار مصرف بهینه منابع و انرژی
۱۹۳	۳_۵ پیشنهاداتی برای پژوهش های بعدی
۱۹۶	پیوست
۲۰۰	منابع

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۲_۱: اصول زیر بنایی که در فضای شهری بستر ظهور می یابند.....	۲۶
جدول ۲_۲: برخی نظریه پردازان و مؤلفه های مورد نظرشان.....	۳۰
جدول ۲_۳: مؤلفه های گلکار (۱۳۷۹).....	۴۰
جدول ۲_۴: معیار ها و افرادی که نظراتشان توسط مقصودی (۲۰۰۷) اقتباس شده است	۶۹
جدول ۲_۵: معیار ها و معیار های مورد اقتباس قرار گرفته	۷۷
جدول ۳_۱: نحوه بررسی معیارها.....	۸۵
جدول ۳_۲: معیار ها و شماره سؤال مرتبط به آن در پرسشنامه.....	۸۷
جدول ۳_۳: نمونه از طیف لیکرت.....	۸۸
جدول ۳_۴: جدول مقیاس مقایسه در ANP.....	۹۹
جدول ۳_۵: جدول شاخص تصادفی بودن.....	۹۵
جدول ۳_۶: نتیجه آزمون آلفای کرونباخ.....	۹۶
جدول ۴_۱: مقایسات زوجی	۱۴۸
جدول ۴_۲: معیار فعالیت پذیری.....	۱۵۳
جدول ۴_۳: معیار انعطاف پذیری.....	۱۵۳
جدول ۴_۴: معیار راحتی	۱۵۴
جدول ۴_۵: معیار دسترسی.....	۱۵۴
جدول ۴_۶: معیار توجه به اسناد بالادست	۱۵۵
جدول ۴_۷: معیار امنیت.....	۱۵۵
جدول ۴_۸: معیار اجتماع پذیری.....	۱۵۶
جدول ۴_۹: معیار مشارکت مردمی.....	۱۵۶

جدول ۴_۱۰: معیار زیبایی.....	۱۵۷
جدول ۴_۱۱: معیار هویت.....	۱۵۷
جدول ۴_۱۲: معیار غنای حسی.....	۱۵۸
جدول ۴_۱۳: معیار پاکیزگی.....	۱۵۸
جدول ۴_۱۴: معیار توجه به اکولوژی.....	۱۵۹
جدول ۴_۱۵: معیار دوام.....	۱۵۹
جدول ۴_۱۶: معیار مصرف بهینه منابع و انرژی.....	۱۶۰
جدول ۴_۱۷: اندکس چیدمان بخش های هر ماتریس.....	۱۶۰
جدول ۴_۱۸: ماتریس ناموزون.....	۱۶۱
جدول ۴_۱۹: ماتریس موزون.....	۱۶۶
جدول ۴_۲۰: ماتریس محدود.....	۱۷۱

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار ۱_۱: مراحل انجام پژوهش	۸
نمودار ۲_۱	۳۴
نمودار ۲_۲: مدل کانتر	۳۸
نمودار ۲_۳: مدل پانتر	۳۸
نمودار ۲_۴: مدل مکان پایدار	۳۹
نمودار ۲_۵	۴۵
نمودار ۲_۶	۴۵
نمودار ۲_۷: نمودار الگوی ارائه شده	۷۹
نمودار ۲_۸: هدف از ارائه الگو	۸۰
نمودار ۳_۱: مدل AHP	۸۹
نمودار ۳_۲: مدل ANP	۹۰
نمودار ۳_۳: اجزای مدل AHP و ANP	۹۱
نمودار ۳_۴: شکل کلی ابر ماتریس	۹۴
نمودار ۴_۱: فراوانی امتیازات به گزاره ۱	۱۰۵
نمودار ۴_۲: فراوانی امتیازات به گزاره ۲ الف	۱۰۷
نمودار ۴_۳: فراوانی امتیازات به گزاره ۲ ب	۱۰۷
نمودار ۴_۴: فراوانی امتیازات گزاره ۳ الف	۱۱۰
نمودار ۴_۵: فراوانی امتیازات گزاره ۳ ب	۱۱۰
نمودار ۴_۶: فراوانی امتیازات گزاره ۳ ج	۱۱۱
نمودار ۴_۷: فراوانی امتیازات گزاره ۴ الف	۱۱۴

نمودار ۴_۸: فراوانی امتیازات گزاره ۴ ب	۱۱۱
نمودار ۴_۹: فراوانی امتیازات گزاره ۴ ج	۱۱۵
نمودار ۴_۱۰: فراوانی امتیازات گزاره ۴ د	۱۱۶
نمودار ۴_۱۱: فراوانی امتیازات گزاره ۴ ه	۱۱۶
نمودار ۴_۱۲: فراوانی امتیازات گزاره ۵ الف	۱۲۱
نمودار ۴_۱۳: فراوانی امتیازات گزاره ۵ ب	۱۲۲
نمودار ۴_۱۴: فراوانی امتیازات گزاره ۶ الف	۱۲۲
نمودار ۴_۱۵: فراوانی امتیازات گزاره ۶ ب	۱۲۴
نمودار ۴_۱۶: فراوانی امتیازات گزاره ۷	۱۲۵
نمودار ۴_۱۷: فراوانی امتیازات گزاره ۸	۱۲۸
نمودار ۴_۱۸: فراوانی امتیازات گزاره ۹ الف	۱۲۹
نمودار ۴_۱۹: فراوانی امتیازات گزاره ۹ ب	۱۳۰
نمودار ۴_۲۰: فراوانی امتیازات گزاره ۱۰ الف	۱۳۱
نمودار ۴_۲۱: فراوانی امتیازات به گزاره ۱۰ ب	۱۳۱
نمودار ۴_۲۲: فراوانی امتیازات گزاره ۱۱	۱۳۲
نمودار ۴_۲۳: نمودار ماکزیمم بارش	۱۳۵
نمودار ۴_۲۴: مدل بررسی کیفیت بوستان نهج البلاغه در Super Decisions	۱۴۷
نمودار ۴_۲۵: الویت بندی نهایی	۱۷۵
نمودار ۵_۱: فعالیت پذیری	۱۸۱
نمودار ۵_۲: انعطاف پذیری	۱۸۲
نمودار ۵_۳: راحتی	۱۸۴
نمودار ۵_۴: دسترسی	۱۸۵

نماهنگ	۱۸۵
نمودار ۵_۱: توجه به اسناد بالا دست	۱۸۶
نمودار ۵_۲: اجتماع پذیری	۱۸۷
نمودار ۵_۳: امنیت	۱۸۷
نمودار ۵_۴: مشارکت مردمی	۱۸۸
نمودار ۵_۵: زیبایی بصری	۱۸۹
نمودار ۵_۶: هویت	۱۸۹
نمودار ۵_۷: غنای حسی	۱۹۰
نمودار ۵_۸: پاکیزگی	۱۹۰
نمودار ۵_۹: توجه به اکولوژی	۱۹۱
نمودار ۵_۱۰: دوام	۱۹۲
نمودار ۵_۱۱: مصرف بهینه منابع و انرژی	۱۹۲

فهرست تصاویر

عنوان	
صفحه	
تصویر ۲_۱: نماد های ملی کره بر دیوار.....	۵۱
تصویر ۲_۲: فضاهایی بری نشستن.....	۵۱
تصویر ۲_۳: استفاده از آب برای خنک شدن.....	۵۲
تصویر ۲_۴: نقش های بر دیوار.....	۵۲
تصویر ۲_۵: شکل طبیعی رودخانه.....	۵۳
تصویر ۲_۶: شکل طبیعی رودخانه.....	۵۳
تصویر ۲_۷: کanal آب.....	۵۶
تصویر ۲_۸: زمین بازی مارپیچ.....	۵۷
تصویر ۲_۹: باغ ستون های سبز.....	۵۷
تصویر ۲_۱۰: باغ گیاهان آبزی.....	۵۸
تصویر ۲_۱۱: باغ عبوری.....	۵۸
تصویر ۲_۱۲: فضای باز برای تماشای محیط.....	۵۹
تصویر ۲_۱۳: پیوستگی بصری، اجتماعی و زمانی.....	۶۲
تصویر ۲_۱۴: یگانگی و تنوع.....	۶۲
تصویر ۲_۱۵: سنگ یادبود.....	۶۴
تصویر ۲_۱۶: پارک اکولوژی.....	۶۴
تصویر ۲_۱۷: مقیاس انسانی.....	۶۵
تصویر ۲_۱۸: دسترسی بصری.....	۶۶
تصویر ۴_۱: نمونه ای از تخریب محیط زیست رود_دره فرhzad پیش از بازآفرینی.....	۱۰۰
تصویر ۴_۲: امکانات ورزشی.....	۱۰۴

تصویر ۴_۳: بخشی از زمین بازی کودکان	۱۰۴
تصویر ۴_۴: نمونه ای از نیمکت های فاقد تکیه گاه	۱۰۸
تصویر ۴_۵: انواع نیمکت ها و تاب ۲ نفره	۱۰۸
تصویر ۴_۶: انواع آلاچیق	۱۰۹
تصویر ۴_۷: نمایی از مسیر های دوچرخه و پیاده در بوستان نهج البلاغه	۱۱۳
تصویر ۴_۸: نمایی از پل های بوستان نهج البلاغه	۱۱۴
تصویر ۴_۹: نمونه ای از نرده های فلزی محافظ برای جلوگیری از سقوط	۱۲۱
تصویر ۴_۱۰: نمونه ای از حضور مردم در بوستان نهج البلاغه در غروب یک روز تعطیل	۱۲۲
تصویر ۴_۱۱: هفت شهر عشق عطار	۱۲۶
تصویر ۴_۱۲: استفاده از پتانسیل طبیعی برای زیبا سازی	۱۲۷
تصویر ۴_۱۳: نورپردازی بوستان نهج البلاغه در شب	۱۲۷
تصویر ۴_۱۴: آبشار مصنوعی بوستان نهج البلاغه	۱۲۹
تصویر ۴_۱۵: چمن کاری گسترده بدون توجه به اقلیم خرد	۱۳۷
تصویر ۴_۱۶: نمایی از یکی از دراپ های بوستان	۱۴۲
تصویر ۴_۱۷: کف بتنی رودخانه	۱۴۲
تصویر ۵_۱: نمونه ای از سرویس های بهداشتی پیش ساخته	۱۸۴

فهرست نقشه ها

عنوان	صفحه
نقشه ۴_۱: جایگاه منطقه ۲ در کنار سایر مناطق تهران	۹۹
نقشه ۴_۲: موقعیت رود_دره فرخزاد در کنار سایر رود_دره های تهران	۱۰۱
نقشه ۴_۳: موقعیت بوستان نهج البلاغه	۱۰۲
نقشه ۴_۴: مسیر های متنهی به بوستان نهج البلاغه	۱۱۲
نقشه ۴_۵: تصویر پوشش گیاهی	۱۳۴

مقدمه

پس از انقلاب صنعتی جهان با آهنگ سریع شهرنشینی مواجه شد به گونه ای که روز به روز بر وسعت شهرها و تعداد شهرنشینان در سطح جهان افزوده می گردد و بعضی محیط های طبیعی درون شهرها قرار می گیرند که در معرض نابودی می باشند یا بنا به دلایلی مشکلاتی را برای شهرها ایجاد می کنند.

از سویی دیگر انسان به طور غریزی از حضور و ارتباط با طبیعت لذت می برد و البته به حفظ طبیعت برای داشتن امکان ادامه حیات در کره زمین نیازمند است. شهروندان به فضاهای عمومی نیز نیازمندند. فضاهایی که کیفیت مطلوبی را برای زندگی بهتر به شهروندان ارائه کنند و با ایجاد محیطی پایدار برای شهرها، امکان توسعه پایدار را فراهم آورند.

این گونه بود که تفکر تبدیل محیط های طبیعی درون شهری به فضاهای عمومی شکل گرفت و پروژه های بازارآفرینی محیط های طبیعی درون شهری آغاز گردید. اما نباید از این نکته غافل شد که این پروژه های بازارآفرینی باید در جهت مناسب که همان توسعه پایدار است گام بردارند و به این منظور لازم است تا چارچوبی برای بررسی کیفیت این گونه فضاهای در نظر گرفته شود.

پژوهش حاضر به ارائه همین چارچوب برای بررسی کیفیت می پردازد. چارچوبی که مسائل مختلف مؤثر در کیفیت فضاهای عمومی حاصل از بازارآفرینی محیط های طبیعی مانند زیبایی، عملکرد، مسائل اجتماعی، مسائل ادراکی، مسائل اکولوژیکی و محیط زیستی و... را در کنار هم بینند و کیفیت این گونه فضاهای را بسنجد تا از این طریق بتوان به ارتقای کیفیت این گونه فضاهای کمک کرد و در پروژه